

Over Koperwieken en vliegwegen

Pim de Nobel

Een impressie

Zaterdag 21 oktober. Om acht uur 's ochtends fiets ik over de Bloemendaalse Zeeweg naar de kust, ruim te laat voor een echte Ochtend Telling maar wie weet. Volgens het weerbericht gaan we het koudste herfstweekeinde van het jaar tot dusver beleven en dat moet toch wat kunnen opleveren, al was het alleen maar de eerste warme choc van het najaar! Al fietsende registreer ik dat het inderdaad fris is, minder dan 10°C, zo'n driekwart bewolkt en met een matige wind uit een noordelijke richting: Tja, wat kan je dan verwachten... in ieder geval geen echte zeevogels of gestuwde landtrek. Bij de Reddingsbrigade aangekomen ontbreekt de zeetrekter. Boven zee gebeurt zoals meestal niets. Daar er over de zeereep wel aardige trek is van lijsters, piepers, vinken en Spreeuwen maar op naar de tel-post. Bij Parnassia geen coördinator, geen tellers en geen zin om te noteren; de OT was al praktisch voorbij. Dan maar wat trekbeleving in afwachting van hen met wie ik dacht een afspraak te hebben.

De zichtbare trek is redelijk; leeuweriken en gorzen zijn ook van de partij, maar veel vogels zitten hoog en kan ik alleen horen. Na een stief kwartiertje trekt een boven het middenduin vliegende zwerm vogels mijn aandacht: Nee, ze zijn niet ter plaatse; Hee, het zijn er wel erg veel. Spreeuwen? Zanglijsters? Koperwieken! Ik pak mijn verrekijker nog wat steviger vast en constateer ongelovig een ononderbroken stroom van Koperwieken over midden- en binnenduin. Voor, achter, boven en onder elkaar trekken zwermen langs van een omvang die een uit-zwermende spreeuwenslaapplaats niet zou misstaan. Met gemak tel ik gedurende pakweg een minuut duizend vogels in het uit-gestekte lint en dat terwijl er boven de zeereep slechts enkele tientallen passeren. De verwonderde toeschouwer vergeet echter een verantwoorde, steekproefgewijze telling uit te voeren (en dat na twaalf jaar telervaring) zodat we het nu met een schatting moeten doen.

Daar gaan we. Toen ik om 8.00 uur over de Zeeweg fietste, hoorde ik regelmatig Koperwieken roepen maar de trek was (nog) niet spectaculair te noemen (enkele duizenden). Om 9.15 uur werd ik me bewust van de enorme aantallen (duizend per minuut). Deze golf duurde zeker een uur waarna de trek iets luw-

de. Tussen 11.00 uur en 13.00 uur zag ik, eerst bij het Vogelmeer en later vanaf de Starreberg, nog steeds zeer regelmatig groepen van vele honderden vogels passeren (vele duizenden). Op het moment dat ik het duin verliet was de trek nog steeds niet afgelopen. Een mijns inziens nog voorzichtige schatting van het aantal Koperwieken dat tussen zonsopgang en 13.00 uur over het duin trok, betreft 5000 in de vroege ochtend, 60000 tijdens het hoogtepunt en 10000 rond het middaguur. In totaal zo'n 75000 vogels (vijfenzeventigduizend!). De choc schoot er bij in ...

De discussie

Waar kwamen ze vandaan? Koperwieken broeden vanaf IJsland oostwaarts tot Oost-Siberië. In Noord-Europa is het een van de talrijkste broedvogels en daar ze geen traditioneel overwinteringsgebied hebben, kunnen ze afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens de trek in grote aantallen opduiken (SOVON, 1987). De Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON, 1987) noemt 1981 als een jaar waarin een in de tweede helft van oktober zuidwaarts trekkend koufront aanzienlijke aantallen meevoerde. Bestudering van de weerkaarten laat zien dat er op vrijdag 20 oktober 1995 ook sprake was van een passerend koufront. Daaropvolgend stroomde langs de oostflank van een hogedrukgebied boven de Britse eilanden polaire lucht over ons land (bron: Meteo Consult in NRC Handelsblad). De passage van een koufront stimuleert de najaarstrek door een naar het noorden ruimende wind, een dalende temperatuur, een grote helderheid en weinig of geen bewolking (Van den Bijtel, 1985).

Een vergelijkbare dag beleefde vogelend Nederland op zondag 8 oktober 1989. Na een frontpassage was er tijdens de Nationale Vogeltrekdag sterke vogeltrek boven het midden en oosten van Nederland. In het westen was de trek redelijk maar door een gebrek aan stuwing (de vogels hadden de wind in de rug) waren de aantallen aan de kust toch wat tegenvallend. In de loop van de dag werden de tellers van de posten rond de binnenduinstrand echter verblijd met flinke aantallen Sperwers en Koperwieken, terwijl in de zeereep de zichtbare trek was opgedroogd (De Nobel, 1989). De opvallende koperwiekentrek kon aan de hand van radarbeelden worden verklaard (Buurma & Kluiters, s.d.). Een weersverbetering deed de vogels 's avonds vertrekken uit Zuid-Scandinavië. De hoog boven de Noordzee vliegende vogels veranderden rond zonsopkomst hun koers in zuidoostelijke richting en passeerden in de loop van de ochtend de Hollandse kustlijn. Eenmaal boven land werd hoogte verloren (ze werden zichtbaar) en lieten de vogels zich stuwen door de open polders van West-Nederland. Heroriëntatie in zuidwestelijke rich-

ting resulteerde in de trek golf boven de bosrijke binnenduinrand (zie ook Geelhoed, 1993).

Een groot verschil met de Nationale Vogeltrekdag betreft echter de aantallen: toen zo'n 7000 Koperwieken en nu meer dan tien keer zo veel. De verklaring zit 'm in de intensiteit van de breedfronttrek boven het Noordzeegebied. Op 8 oktober 1989 was deze gering (Buurma & Kluiters, s.d.) maar op sommige dagen kan de lucht zwart (en het radarscherm wit) zien van de trekkende vogels (Buurma, 1987). Klaarblijkelijk was daarvan sprake in de nacht van 20 op 21 oktober 1995. Dit vermoeden kon worden bevestigd door Luit Buurma, werkzaam als ornitholoog bij de Nederlandse luchtmacht. De radar was getuige van massale breedfronttrek boven de Noordzee.

Verder was er langs de Hollandse kust ook een opvallend regionaal verschil te bespeuren. Texel, Petten en Camperduin registreerden geen opvallende trek, maar zuidwaarts vanaf Castricum was het goed raak. Buurma's hypothese over patronen van vogeltrek boven het Noordzeegebied biedt uitkomst. Naast trek over land zouden er twee typen aankomsten over zee van vogels uit Noorwegen zijn. Radarbeelden van nachtelijke vogeltrek boven de Noordzee duiden namelijk op het bestaan van twee min of meer haaks op elkaar staande vliegrichtingen. Vogels zouden bij hun vertrek de 'keuze' hebben uit een westelijke (richting Britse eilanden) of een zuidelijke (richting Nederland) koers. Vogels op de westelijke vliegweg veranderen even voor zonsopgang hun koers in zuidoostelijke richting en voorkomen zo dat ze verloren raken boven de Atlantische Oceaan. Op grond van aanvullende veldwaarnemingen (olieplatforms e.d.) blijkt het hierbij te gaan om ondermeer Veldleeuwerik, Graspieper, Merel, Kramsvogel, Zanglijster, Koperwiek, Spreeuw, Vink en Keep (Buurma, 1987). Het eerder genoemde regionale verschil wordt verklaard indien de aankomst op zaterdag 21 oktober voornamelijk over de Noordzee van west naar oost zigzaggende vogels betrof. Door eerst naar het westen en later naar het zuidoosten te vliegen werd Noord-Nederland gemist en de Hollandse kust in de flank geraakt.

Toch zijn (nog) lang niet alle vragen beantwoord. Zo kan er op dit soort dagen ook sprake zijn van sterke trek van Vinken en/of Kepen. Daar deze soorten wat langzamer vliegen dan de lijsters komen ze wat later door. Zo ook op de 21e; vanaf ca. 10.30 uur sterke doorkomst met vele tientallen tot meer dan honderd Kepen per groep. Goed... maar waarom trekken deze typische bosvogels wel volop over de zeereep? Verder werd er in 1989 naast de sterke stroom over de binnenduinrand ook beschreven koperwiekentrek waargenomen boven de bossen tussen Zeist en Maarsbergen op de Utrechtse Heuvelrug, maar niet bij

Arnhem aan de zuidrand van de beboste Veluwe. Nu hadden de Arnhemse tellers wel het genoeg van een topdag: was er dit jaar misschien tegelijkertijd sprake van een noordoostelijke herkomst (via Denemarken en Duitsland) naast aankomst van over zee? En tenslotte dit: wel Steve en Hans, waar waren jullie?

Een nadere (zelf)analyse en integratie van trektelgegevens, radargegevens, ringterugmeldingen en vogel- (en vogelaars-) gedrag zou meer duidelijkheid kunnen brengen.

Een nagekomen bericht komt van enkele nachtbrakende vogelaars, (nog) lid van onze werkgroep. In de nacht van vrijdag op zaterdag zeggen zij boven het centrum van Haarlem ongekend sterke trek van Koperwieken te hebben waargenomen ... maar zie Cottaar (1987) voor een meer betrouwbaar verslag van dit verschijnsel.

Literatuur

- Bijtel, H.J.V. van den, 1985. De invloed van fronten op vogeltrek. Doctoraalscriptie, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Buurma, L.S., 1987. Patronen van hoge vogeltrek boven het Noordzeegebied in oktober. Limosa 60 (2): 63-74.
- Buurma, L. & Kluiters, J., sine dato. 183 x 12 uur vogeltrek in Nederland. Een verslag en een poging tot evaluatie van de Nationale Vogeltrekdag op zondag 8 oktober 1989. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Cottaar, F., 1987. Nachttrek over Zuid-Kennemerland in oktober 1985. De Fitis 23 (2): 51-58.
- Geelhoed, S.C.V., 1993. Invloed van het landschap op trekvogels. Fitis 29 (3): 114-121.
- Nobel, P. de, 1989. Vogelwaarnemingen in Zuid-Kennemerland. Aflevering 100. Fitis 25 (4): 215-220.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.

Pim de Nobel, Javastraat 687, 1095 DN Amsterdam